

CZU: 341.67:341.225.5

INIȚIATIVA DE SECURITATE ÎN DOMENIUL PROLIFERĂRII**(context juridic maritim)***Victoria ARHILIUC**Universitatea de Stat din Moldova*

Problema privind proliferarea armelor de distrugere în masă este în strânsă conexiune cu multiplele căi de transport (terestru, aerian, maritim). În mod special este accentuat abuzul posibil în cazul transportului maritim. În vederea combaterii proliferării armelor de distrugere în masă a fost elaborat proiectul „Inițiativa de Securitate în domeniul Proliferării” (PSI), care a găsit susținere și aplicare din partea majorității statelor lumii.

Cuvinte-cheie: proliferare, arme de distrugere în masă, transport maritim, Inițiativa de Securitate în domeniul Proliferării.

PROLIFERATION SECURITY INITIATIVE (maritime legal context)

The problem of proliferation of the weapons of mass destruction is in close connexion with various types of transport (land, air, naval). Especially it is underlined the possible abuse in the process of maritime transport. In order to fight the proliferation of the weapons of mass destruction the project "Proliferation Security Initiative" (PSI) which is supported and applied by the majority of world states has been elaborated.

Keywords: proliferation, weapons of mass destruction, maritime transport, Proliferation Security Initiative.

Introducere

Problema privind dreptul maritim și administrarea oceanelor este în strânsă conexiune cu problemele transnaționale ce vizează securitatea globală, care cer o atenție permanentă. În mod special, o viziune susținută asupra regimului de reglementare a comportamentului maritim are necesitatea neutralizării primejdiei proliferării armelor de distrugere în masă. Exploatarea oceanelor pentru transportarea și schimbul de armamente și tehnologii este o problemă globală facilitată de libertatea de navigație pe mare, care a fost perseverent prevăzută în procesul codificării dreptului mării.

Libertatea mărilor face tot mai dificilă împiedicarea transferurilor armelor de distrugere în masă și a tehnologiilor legate de acestea. Politicienii au menționat, cu mare îngrijorare, varietatea de căi prin care organizațiile teroriste sau statele ostile pot utiliza libertățile tradiționale și anonimatul industriei comerțului maritim internațional pentru a amplifica capacitățile de amenințare sau de recurgere la amenințări directe. Pot fi indicate două caracteristici esențiale ale transportului maritim care expun această activitate la un abuz posibil.

1. Containere de transport maritim

Dependența globală de industria livrării maritime rapide și eficiente nu poate să nu fie recunoscută. Aproximativ 90% din comerțul internațional este efectuat pe cale maritimă [1].

Vasele comerciale maritime mari care circundă globul în fiecare zi sunt componente indispensabile în lanțul comercial global de care majoritatea industriilor depind. Nu este surprinzător faptul că SUA este cea mai activă națiune din lume în ce privește tranzacționarea maritimă. Viteza și eficiența cu care industria maritimă operează în mare parte este atribuită inovației containerelor de transport maritime [2]. Prin standardizarea containerelor în care sunt transportate mărfuri și făcând containerele ușor de transferat direct de pe navă la rețelele de transport terestru, „containerizarea” a permis industriei să țină pasul cu cerințele expeditiei tot mai rapide la nivel accesibil. O estimare arată ca numărul containerelor în tranzit (pe mare sau terestru) sau în așteptarea livrării în fiecare zi sunt în jur de 15 milioane [3]; alte rapoarte evaluează că navele de marfă aduc în fiecare an de la șase la șapte milioane de containere în porturile americane [4].

2. Sistema registrelor deschise sau a steagurilor de conveniență

Această practică permite ușor ascunderea navei proprietarului în spatele formei juridice corporative. Pavilionul ușor accesibil al statului duce la utilizarea navelor sub-standard care prezintă pericole pentru echipaj și litoral, precum și pentru mediul maritim. O navă este considerată sub pavilion de conveniență dacă proprietatea și controlul vasului se află în altă țară decât în țara pavilionului de navigație a navei [5]. Circa 58,64% din navele lumii navighează sub pavilion de conveniență.

Registrele deschise și steagurile de conveniență sunt al doilea pilon vulnerabil al sistemului global de transport maritim. În practică, toate navele maritime civile trebuie să aibă înregistrare națională. Înregistrarea navei prevede, de regulă, includerea în registru a informației de bază în ce privește nava, adițional la taxa de înregistrare. Registrul poate condiționa certificarea navei conform standardelor de securitate internațională.

Convenția ONU asupra dreptului mării din 1982 în art.91 prevede: „Fiecare stat stabilește condițiile potrivit cărora acordă navelor naționalitatea sa, condițiile de înmatriculare a navelor pe teritoriul său și condițiile ce rute pentru ca acestea să aibă dreptul de a purta pavilionul său.

Navele au naționalitatea statului care le-a autorizat să poarte pavilionul său. Trebuie să existe o legătură substanțială între stat și navă” [6].

În teorie, o navă neînregistrată poate să navigheze și, într-adevăr, așa nave navighează – dar fără înregistrare și indicația privind „naționalitatea” statului de înregistrare. Ca urmare, vasul practic nu are drepturi sau protecție juridică față de incursiunile sau invaziile oricăror altor nave pe care acestea le pot întâlni. Mai mult ca atât, naționalitatea navei funcționează ca mecanism administrativ ale cărui norme regulează securitatea navei, limitele pescuitului sau protecția mediului care pot fi impuse.

Registrele „închise” sau naționale, așa cum le au unele state ca SUA, Marea Britanie, prevăd criterii stricte conform cărora navele pot fi înregistrate. Cerințele registrelor „închise” pot să includă ca majoritatea proprietarilor vasului să fie cetățeni ai statului de înregistrare, ca echipajul vasului să fie compus în întregime de cetățeni ai statului pavilionului sau ca nava să fie fabricată în statul pavilionului. În contrast, registrele deschise permit înregistrarea vaselor cu proprietar străin, cu control străin, în condiții care pentru oarecare raționamente sunt convenabile și oportune pentru persoanele care cer înregistrarea navelor.

În același timp, odată cu containerizarea industriei navale un mare număr de proprietari ai vaselor maritime au abandonat înregistrarea navelor în propriile lor state ca să le reînregistreze în registre deschise în așa țări ca Liberia și Panama. Motivația primară a unei astfel de migrări erau interesele economice, cum ar fi evitarea taxelor, disponibilitatea forței de muncă ieftine și impunerea mai puțin strictă a reglementărilor maritime. În anumite circumstanțe, dorința de a camufla activitatea criminală de asemenea juca un rol [7].

Registrele deschise au operat cu succes în pofida prevederilor Convenției ONU asupra dreptului mării din 1982 și ale Convenției mării libere de la Geneva din 1958, care cer „legătura genuină între stat și navă” [8]. Prevalența sistemului registrelor deschise și uneori legătura atenuată și misterioasă dintre părțile reale care controlează vasul dat nu prezintă evident primejdie de proliferare a armelor de distrugere în masă.

Pe lângă cele expuse, dreptul maritim conține reglementări privind neinterferența asupra navelor în largul mării și nominalizează cazurile când o navă militară poate opri și controla o navă comercială în marea liberă. În Convenția ONU asupra dreptului mării proliferarea armelor de distrugere în masă nu figurează ca temei care dă drept unei nave militare de a opri și controla nava comercială în spațiul mării libere. Acest fapt a fost pus în centrul atenției de către administrația SUA după atacul terorist din 11 septembrie 2001. Ca rezultat, cu scopul combaterii primejdiei proliferării armelor de distrugere în masă, fostul președinte al SUA George W. Bush la 31 mai 2003 a anunțat proiectul Inițiativa de Securitate în domeniul proliferării (Proliferation Security Initiative „PSI”).

Inițiativa de Securitate în domeniul Proliferării (PSI)

PSI este destinată combaterii proliferării armelor de distrugere în masă (WMD) și a rachetelor balistice prin blocarea transferurilor ilicite pe toate căile de transport (terestru, aerian, naval), spațiul maritim fiind pus în prim-plan. În acest scop urma să fie folosită o întreagă gamă de instrumente antiproliferare (diplomatice, informativ, operaționale).

În prezent, Inițiativa de Securitate în domeniul Proliferării a fost acceptată de mai mult de 150 de state, inclusiv de Republica Moldova. Statele participante sunt chemate să-și unească capacitățile și resursele fizice ca să oprească navele în mare, considerate suspecte că transportă arme de distrugere în masă și pun în primejdie comunitatea internațională. Când o astfel de primejdie este stabilită, reprezentanții statelor participante la Inițiativa de Securitate în domeniul Proliferării urmează să oprească nava, să inspecteze o astfel de navă și marfa ce o transportează și, după caz, poate urma confiscarea încărcăturilor de distrugere în masă, a mijloacelor de transport al armelor de distrugere în masă, a materialelor conexe, precum și a produselor cu dublă utilizare. Întreprinderea unor astfel de acțiuni este prevăzută în Declarația asupra principiilor de interdicție (Statement of interdiction Principles), adoptată în septembrie 2003, cu ocazia reuniunii de la Paris a 11 membri originari, parteneri ai PSI, document cu caracter politic care conține principalele linii de acțiune ale statelor participante la PSI.

În mod special, principiile obligă statele care le-au acceptat la anumite acțiuni:

- 1) să întreprindă măsuri efective de interdicere a transferului ilicit al armelor de distrugere în masă, al sistemelor de livrare și al materialelor conexe;
- 2) să adopte proceduri raționale pentru schimb rapid de informație relevantă referitor la activitatea de proliferare suspectată;
- 3) să revadă și să consolideze legăturile cu autoritățile naționale legale, relevante;
- 4) să întreprindă acțiuni specifice în susținerea eforturilor de interdicție referitor la imbarcarea armelor de distrugere în masă și a materialelor conexe;
- 5) să modifice legislația națională, iar autoritățile respective să faciliteze operațiunile din cadrul PSI posibile și necesare [9].

Declarația principiilor PSI este susținută de 105 națiuni de pe glob. Aceasta cheamă toate statele care au acceptat principiile PSI să stabilească congruența cu autoritățile legale naționale și cu dreptul internațional relevant, inclusiv cu rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU, creând o bază mai coordonată și efectivă, ca să împiedice și să stopeze imbarcarea armelor de distrugere în masă, a sistemelor de livrare și a materialelor conexe către și din state, (inclusiv actori nestatali), în legătură cu proliferarea armelor de distrugere în masă.

În scopul impunerii și îmbunătățirii mecanismului de control din partea statelor semnatare a PSI, au fost organizate și efectuate multiple măsuri pe tematica PSI. Prima întâlnire a reprezentanților a 11 state privind acțiunile din cadrul PSI a avut loc la 12 iunie 2003 la Madrid. Reuniunea de la Madrid a fost unanimă în ce privește „necesitatea de a întreprinde măsuri active pentru a stopa circulația armelor de distrugere în masă, a rachetelor și a materialelor conexe către și de la proliferanți”. Au urmat apoi reuniunile din 31 mai-1 iunie de la Krakovia și cea din 4-5 martie de la Lisabona din 2004. În 2005 a avut loc o serie de întruniri ale experților și un seminar la Los Angeles. La reuniunea din 23 iunie 2006 de la Warshovia participanții au notat realizările PSI și prioritățile cărora le acordă atenție fiecare stat în prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă.

În 2007, Guvernul Republicii Slovenia a găzduit exercițiul PSI „Adriatic Gate 07”, la care au fost invitate 40 de țări ca să observe exercițiul de similitudine a transportării mărfurilor suspecte către Slovenia. În perioada 15-19 septembrie 2007 a avut loc experimentul „MARU 07” în Noua Zeelandă, iar în octombrie 2007 Grupul operațional de experți s-a întrunit în Grecia și la Washington D.C. În același an Japonia a fost gazdă la Operațiunea „Pacific Shield 07”, unde au operat 10 nave și 4 aeronave cu participarea oficialilor din 40 de state ca observatori ai exercițiului.

La 11-22 august 2008, în SUA a avut loc exercițiul „PANAMAX 08”. Pe parcursul anilor 2009-2018 numeroase întruniri, seminare, ședințe consultative, conferințe, experimente au avut loc în Marea Britanie, Singapore, Polonia, Japonia, Korea de Sud, Australia, Emiratele Arabe, SUA, Canada, Franța ș.a. [10]. Astfel, în perioada 16-18 noiembrie 2016 la București s-a desfășurat seminarul regional PSI care a oferit posibilitatea de evaluare a interoperabilității existente între statele din regiune în domeniul contraproliferării și de a determina în ce măsură acestea implementează principiile PSI. Evenimentul a reunit reprezentanți din Bulgaria, Georgia, Grecia, Republica Moldova, România, Serbia, SUA și Ucraina, precum și ai unor structuri europene, cum ar fi Agenția Spațială Europeană [11].

După 15 ani de la adoptarea PSI, proliferarea armelor de distrugere în masă continuă să fie o problemă. Necesitatea pentru un efort global în vederea contracțării acestei amenințări rămâne a fi importantă.

La 11 septembrie 2017, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat în unanimitate Rezoluția 2375 ca răspuns la 6 experimente efectuate de către Republica Populară Democrată Korea. La 22 decembrie 2017, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat în unanimitate Rezoluția 2397 ca răspuns la lansarea de către RPKD a rachetei balistice intercontinentale efectuată la 28 noiembrie 2017. În acest context a urmat adoptarea Declarației Comune a Partenerilor Inițiativei Securității în domeniul Proliferării în susținerea și impunerea rezoluțiilor 2375 și 2397 ale Consiliului de Securitate al ONU [12].

Conform Declarației Comune, statele semnatare au confirmat obligațiunile lor prevăzute în PSI și că sunt în postura să ajute impunerea rezoluțiilor 2375 și 2397 ale Consiliului de Securitate al ONU prin următoarele măsuri, în comun acord cu autoritățile legale naționale și internaționale.

1. Să inspecteze navele în marea liberă, suspecte în proliferarea armelor de distrugere în masă, cu acordul statului pavilionului, dacă vor avea informații care conțin motive rezonabile să creadă că marfa unui astfel de vas conține produse interzise, prevăzute în rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU referitoare la RPKD.

2. Dacă sunt temeuri rezonabile de crezut că marfa de pe navă ce poartă steagul uneia dintre țările semnatare este interzisă pentru export spre sau din RPKD, conform rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU, statul pavilionului participă cooperant cu inspecțiile care urmăresc îndeplinirea obligațiilor respective.
3. Dacă statele semnatare, ca state ale pavilionului, nu-și dau consimțământul privind inspecția în marea liberă, nava va fi îndreptată spre cel mai apropiat și convenabil port pentru a fi efectuată inspecția.
4. Vasul cu pavilionul statului semnatar va fi îndreptat spre port în coordonare cu statul portului, care a fost întrebat prealabil. Orice navă desemnată de Comitetul de sancțiuni 1718 va fi lipsită de flag.
5. De a interzice naționaliilor statelor semnatare, entităților încorporate în teritoriile statelor semnatare sau subiecte ale jurisdicției acestora și navelor cu pavilionul statului semnatar de a facilita sau a participa în transferuri de la navă la navă a orice bunuri sau produse care sunt furnizate, vândute sau livrate spre sau din RPKD.
6. De dublat eforturile pentru a implementa pe deplin măsurile în relevanță cu rezoluțiile Consiliului de Securitate, cu respectarea dreptului ca navele să fie inspectate, detectate și luate produsele, transferul cărora este interzis de rezoluțiile menționate.
7. De a confisca și a dispune de produsele de aprovizionare sau vindere (prin distrugere, făcându-le inoperabile sau inutile, prin stocare sau transferarea unui alt stat decât cel destinat, pentru a dispune de ele) transferul sau exportul cărora sunt interzise conform rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU și în corespundere cu alte obligații internaționale [13].

Declarația comună a fost semnată de state ca: Australia, Argentina, Canada, Danemarca, Franța, Germania, Grecia, Italia, Japonia, Republica Coreea, Olanda, Noua Zeelandă, Norvegia, Polonia, Singapore, Marea Britanie, SUA ș.a.

Unele interdicții și acțiuni prevăzute în Inițiativa Securității în domeniul Proliferării ar putea să încalce dreptul internațional așa cum este prevăzut în Convenția ONU asupra dreptului mării sau normele maritime cutumiare. În opinia oficialilor SUA, Inițiativa Securității în domeniul Proliferării mai degrabă este destinată pentru a spori impunerea mecanismelor de control decât pentru a rescrie dreptul internațional.

Concluzii

1. Proliferarea armelor de distrugere în masă pe diferite căi de transport este o problemă a securității globale. O atenție sporită se acordă transportului maritim, căruia îi sunt specifice libertăți tradiționale, care, la rândul lor, favorizează posibile abuzuri din partea organizațiilor teroriste sau statelor ostile, interesate în proliferarea armelor de distrugere în masă.
2. Inițiativa Securității în domeniul Proliferării (PSI) are ca scop combaterea proliferării armelor de distrugere în masă prin blocarea transferurilor ilicite pe toate căile de transport, fiind folosite instrumente diplomatice, informative, operaționale.
3. Majoritatea statelor lumii susțin și aplică principiile Inițiativei Securității în domeniul Proliferării incluse în Declarația principiilor PSI. O bază juridică mai coordonată și efectivă aplicarea principiilor PSI o obține prin faptul că statele semnatare urmează să fie în corelare cu autoritățile legale naționale, cu dreptul internațional, inclusiv cu rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU.

Referințe:

1. U.N. Div.for Ocean Affairs And the Law of the Sea, Oceans: The source of Life-United Nations Convention on the Law of the Sea-20th Anniversary 9 (2002).
2. S.C.Mellor, Missing the Boat: the Legal and Practical Problems of the Prevention of Maritim Terrorism,18 Am.U.Int.,I L.R.341, 347-48(2002).
3. When Trade and Security Clash-Container Trade, Economist, apr.6, 2002, art.59.
4. Press Release, US Department of State, Bureaux of international informational Programs,US Expands Container Security initiative to South Africa (Dec.3,2003) available at <http://www.globalsecurity.org/security/Librery/news/12/sec-031203-usia02.htm>.
5. *Drept maritim*.www.scribub.com [Accesat: 16.12.2018].
6. Convenția Națiunilor Unite din 10 decembrie 1982 asupra dreptului mării. www.monitorul juridic.ro>act>conv... [Accesat: 5.01.19].
7. FIRESTONE, I. and CORBET, I. *Maritime Transportation A Tird Way For Port and Environmental security*, 9 Widener L.Symp.j.419,420 (2003).

8. Convenția Națiunilor Unite din 10 decembrie 1982 asupra dreptului mării, art.91. www.monitoruljuridic.ro/act/conv...[Accesat: 5.01.2019].
9. Atașamentul României față de principiile Inițiativei e Securitate în domeniul Proliferării Agerpress. <https://www.agerpress.ro/2013/05/...>(Accesat: 01.03.2018)
10. Proliferation... <https://www.nti.org/learn/prolifera...> [Accesat: 26.02.2019].
11. <https://www.mae.ro/node> [Accesat: 10.01.2019].
12. Joint Statement from Proliferation Security Initiative (PSI) Partners in Support of United Nations Security Council Resolutions 2375 and 2397 Enforcement. <https://www.esteri.it> [Accesat: 19.01.2019].
13. *Ibidem*.

Date despre autor:

Victoria ARHILIUC, doctor habilitat, profesor universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: arhiliucv57@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-5694-5826

Prezentat la 03.03.2019